

BOUW WERELD

03

DE WERELD ACHTER ARCHITECTUUR EN BOUWTECHNIEK

03/2021

OURDOMAIN AMSTERDAM SOUTH EAST

Hoogwaardige detailengineering maakt variatie in prefab betonnen gevels mogelijk

LOUISE VET

Natuurinclusiviteit moet als leidend principe worden geborgd in aanbestedingen

TUIN VAN NOORD

Dankzij slim puzzelwerk transformeert gevangenis tot een uniek woonpark

NATUURINCLUSIEF

RIJNVLIET: EETBARE WOONWIJK

MEDE DOOR EEN BEWONERSINITIATIEF WORDT DE UTRECHTSE WIJK RIJNVLIET EEN 'EETBARE WOONWIJK'. OP VIJFTIEN HECTARE OPENBARE RUIMTE KOMT EEN VOOR NEDERLAND UNIEK VOEDSELBOS MET EETBARE PLANTEN, BOMEN EN STRUIKEN. EEN ONTWERP VAN DE ZWARTE HOND, FELIXX EN Æ FOOD FORESTRY DEVELOPMENT.

TEKST VIVEKA VAN DE VLIET

In de weilanden verrijst 'het nieuwe tuindorp' Rijnvliet. Een van de laatste puzzelstukjes aan de grootste nieuwbouwen Vinexlocatie van Nederland, de wijk Leidsche Rijn. Rijnvliet wordt een bijzondere, waterrijke en groene wijk die aansluit op de Strijkviertelplas en verder wordt afgebakend door het sportpark Rijnvliet in het zuiden, een bedrijventerrein en de Rijksstraatweg en landgoed Park Voorn in het noorden.

Rijnvliet lijkt welhaast een paradijs te gaan worden. Marnix Vink, medeoprichter van Felixx Landscape Architects & Planners,

noemt het een soort Hans-en-Grietjedorp, waar je kiwibessen, appels, watermunt, daslook, vijgen of amandelen binnen handbereik kunt plukken. Een locatie die inspeelt op de klimaatveranderingen, waar je kunt voetballen, zwemmen, picknicken, kanoën, fietsen, wandelen of gewoon kunt genieten van de natuur. Een habitat voor insecten, vogels en dieren – van egels, bijen, vlinders en muurhagedissen tot kikkers, spechten, vleermuizen en wellicht schapen als de ecologisch beheerders van de wijk. Zo biedt Rijnvliet voedselwaarde, natuurwaarde én recreatie-waarde.

Rijnvliet vormt de eerste eetbare woonwijk van Nederland. (impresie Felixx Landscape Architects & Planners)

— DIEPE WATERGANG

NATUURVRIENDELIJKE OEVER

SPEELWEIDE

BEPLANTINGSVAK

jonge bladeren
pijlkruid eetbaar

zwemsteiger steekt
tot in diepe water

natuurvriendelijke
oever, paaiplaats
voor vissen

dichte struiklaag
voor egels

warm slootwater /
houtsnipper douche

eetbare Sibirische
honingsbes

nestgelegenheid en
voedsel voor vogels

natuurlijk
speelelement

eetbare kiwibes in
boom

RIJNVLIET

Doorsnede centraal voedselbos. (Xavier San Giorgi van Æ - Food Forestry Development)

De Zwarte Hond (DZH) won in 2008 de pitch en is sinds 2010 – met een onderbreking tijdens de crisisjaren – verantwoordelijk voor het stedenbouwkundig plan van Rijnvliet, de supervisie van de architectuur en het ontwerp van de bruggen in de wijken. Binnen het masterplan worden in totaal 1100 woningen gebouwd. De bouw van de grondgebonden woningen in een mix van sociale huur, koop, aangevuld door een school en appartementencomplexen, is in 2017 begonnen en inmiddels is ongeveer de helft gerealiseerd. “Het idee was om een wijk – oorspronkelijk een weiland waar een snelweg en een bedrijventerrein deel van uitmaken – aantrekkelijker, groener en kli-

maatbestendig te maken met een heldere interne structuur en een aantakking aan de Leidsche Rijn”, zegt Jeroen de Willigen, partner en creative director van DZH.

Felixx tekende voor de inrichting van de publieke ruimte – van parkeerplekken tot fietspaden en van speelplaatsen en groene oevers tot aan eetbare hagen als erfafscheiding. Een opmerkelijk project dat veel avontuurlijker en complexer is dan de traditionele manier waarop een groen aangeharkte Vinexwijk met identiek gesnoeide bomenrijen tot nog toe tot stand komt en wordt ingericht alsof het slechts stoffering is, zoals Marnix Vink formuleert.

Plankaart groen/ blauwe structuur Rijnvliet en detail noord voedselbos. (impressie Felixx Landscape Architects & Planners)

IN NEDERLAND IS DIT EEN UITZONDERLIJK PROJECT WAARBIJ EEN NIEUWE OPKOMENDE VORM VAN STADSLANDBOUW ENORME KANSSEN BIEDT VOOR DE VERDUURZAMING VAN ONZE STEDEN

VOEDSELBOS EN GROENE LONGEN

De hoofdstructuur van Rijnvliet is vertaald in een zo ecologisch mogelijk productief landschap, een eetbare locatie met een zorgvuldige interne singelachtige structuur die de diverse woonwijken verbindt. De lay-out is gebaseerd op de principes van het voedselbos dat Felixx in samenwerking met bewoners en met Xavier San Giorgi van Æ – Food Forestry Development heeft ontwikkeld.

Het idee voor dit unieke voedselbos is afkomstig uit de creatieve koker van een groep enthousiaste bewoners van de Utrechtse Rijksstraatweg – ‘De Groene Longen van Rijnvliet’ genoemd – en van Metaal Kathedraal, een bijzondere ecologische en culturele broedplaats in een voormalig kerkgebouw, ook aan Rijksstraatweg.

Dit succesvolle burgerinitiatief heeft aan Xavier San Giorgi, specialist in eetbare landschappen met een achtergrond als architect, gevraagd bij de ontwikkeling te helpen. Dat wordt perfect aangevuld met de kennis en ervaring met de inrichting van de openbare ruimte van de landschapsarchitecten van Felixx. Samen met opdrachtgever de gemeente Utrecht is vervolgens een bijzonder concept voor de openbare ruimte uitgewerkt: een ‘ambitiedocument’ dat de twee belangrijkste identiteitsdragers – de

Metaal Kathedraal en de school – door een eetbare woonbuurt met elkaar verbindt.

Bij deze duurzamere vorm van stadslanbouw wordt, anders dan in een natuurlijk bos, gebruik gemaakt van verschillende en overwegend voedselproducerende beplanting zoals bomen, struiken en kruiden. Alle beplanting wordt slim gekozen op een meerwaarde voor de natuur, de biodiversiteit, zodat een stabiel, veerkrachtig en evenwichtig ecosysteem ontstaat. “Dat moet uiteraard passen binnen de context van een woonwijk waar rekening moet worden gehouden met aspecten als veiligheid”, zegt Vink.

“De lat bij dit project ligt op een ander niveau dan gebruikelijk”, weet de landschapsarchitect, die zegt heel blij te worden van zo’n uitdagende, leerzame en onvoorspelbare opgave. “Zoiets ligt ons bureau heel goed. Het vraagt meer tijd, geld, flexibiliteit en een andere aanpak, van de aankoop van planten tot het onderhoud. In plaats van drie verschillende soorten beplanting is er een diversiteit van wel zestig soorten.” Dat alles één-op-één wordt uitgevoerd is mede de verdienste van opdrachtgever de gemeente Utrecht met projectmanager Gé van Dam. “Het is een dynamische gemeente die heel ver is met ecologisch beheer”, weten San Giorgi en Vink.

1 Rijnvliet kent een unieke combinatie van rust en groen in de wijk, binnen fietsafstand van Leidsche Rijn en Utrecht centrum. (afbeelding: De Zwarte Hond)
2 Met workshops wildplukken en boomplantdagen voor kinderen worden nieuwe bewoners aangemoedigd ook eetbaar groen in hun eigen tuinen te planten. Boomplantdag Shipovalaan, maart 2020.

1

2

RIJNVLIET

1 Metaal Kathedraal aan de Rijksstraatweg, op de achtergrond de eerste huizen in Rijnvliet. (foto: Metaal Kathedraal)
2 Rijnvliet met op de voorgrond de Strijkviertelplas, rechts een sportpark en op de achtergrond het centrum van Utrecht. (impressie: De Zwarte Hond)

ETEN PLUKKEN

“Toen we de mogelijkheden binnen het ambitiedocument aan het verkennen waren, zagen we een kans om ook de naamgeving van deze wijk te thematiseren”, vertelt de landschapsarchitect. Zo is er de vruchtenbuurt (zuid), bloemenbuurt (west), bladbuurt (midden) en notenbuurt (oost), waarbinnen elke laan, straat, vliet (grenzend aan een watergang) en pad (voor voetgangers en fietsers) de naam krijgt van de eetbare plant die daar past. Zo worden persimoenbomen geplant in de Persimoenstraat en vertelt de beplanting in de straat, die langs de voormalige Romeinse Limes loopt, alles over de botanische en culinaire historie van de Romeinen die hun legioenen onder-

hielden met tamme kastanjes en zevenblad en die om de lange tochten vol te kunnen houden bijvoet in hun schoenen leggen. “Zo kun je buurten bijzonder en herkenbaar maken en op meerdere niveaus verhalen vertellen waardoor mensen op een leuke manier iets leren. Het kan de sociale cohesie van de wijk versterken en mensen, dieren en natuur dichterbij elkaar brengen”, denkt San Giorgi. “En dat”, hoopt de beplantingsdeskundige, “kan leiden tot een cultuuromslag, wanneer mensen hun voedsel niet meer alleen uit de ijskast halen maar naar buiten lopen om eten te plukken.”

WOONWIJK IN HET GROEN

Rijnvliet wordt gefaseerd opgeleverd en kenmerkt zich door het water, de beplanting en door een diverse architectuur met herkenbare voornamelijk grondgebonden woningen en een aantal appartementenblokken. Alle woningen van Rijnvliet staan direct of indirect aan het openbare groen zodat de bewoners het groen ervaren en er letterlijk de vruchten van plukken. Gestart is met de inrichting van Rijnvliet Zuid waar de woningen grotendeels zijn opgeleverd, het groen in de woonstraten is aangeplant en speelplekken voor kinderen zijn gerealiseerd. In Rijnvliet Midden en Rijnvliet Noord zijn de woningen van de woningcorporatie opgeleverd en worden de koopwoningen dit jaar gerealiseerd. In samenwerking met De Zwarte Hond hebben Bedaux de Brouwer Architecten, Hans Been Architecten en Zecc Architecten het plangebied vormgegeven. Zo heeft Zecc een zestal exclusieve vrijstaande villa's ontworpen en een appartementengebouw met 33 woningen. Het appartementengebouw heeft een brede plint, zodat het groen tot aan de gevel van de split-levelwoningen op de begane grond doorloopt. Op de bovengelige verdiepingen bevinden zich doorzonapparte-

PROJECTGEGEVENS

Opdrachtgever: Bureau NegenTien, gemeente Utrecht
Stedenbouwkundig plan, supervisie: De Zwarte Hond
Openbare ruimte en landschapsarchitectuur: Felixx Landscape Architects & Planners
Adviseur voedselbos: Æ - Food Forestry Development
Beheer groen: Stadsbedrijven Utrecht
Opdrachtgevers woningbouw: Bo-Ex (huur) en Van Wanrooij (koop)
Opdrachtgever IKC Rijnvliet: SPO Utrecht
Architecten: o.a. Zecc Architecten, negen graden architectuur, Bedaux de Brouwer en Hans Been Architecten
Realisatie: 2017-2025

menten met halfverdiepte balkons en een panoramisch uitzicht. De afgeronde hoek met gebogen venster maken van het gebouw een karakteristiek herkenningspunt in de wijk. De villa's zijn vormgegeven met twee rechthoekige volumes die in elkaar grijpen en ook hier kunnen bewoners het groen en water in de omgeving goed ervaren.

In Rijnvliet Oost en West zijn de architecten gestart met het ontwerpen van de woningen en het appartementenblok en de landschapsarchitect met de inrichtingsplannen.

Over drie tot vijf jaar zal Rijnvliet worden opgeleverd en na zo'n twee jaar kunnen de eerste vruchten worden geoogst. Ieder jaar zal er steeds meer geplukt kunnen worden van dit almaar rijker en weelderiger groeiende ecosysteem. Of dat zal slagen hangt af van de intensieve samenwerking tussen huidige en nieuwe bewoners, lokale organisaties, de gemeentelijke groendienst en wellicht zelfs een voedselboswachter. ■■■

De school IKC Rijnvliet ligt in het hart van de wijk aan het voedselbos en gaat in mei 2021 open. (impressie: negen graden architectuur)

Dit appartementen-gebouw heeft een brede plint, zodat het groen tot aan de gevel op de begane grond doorloopt. (impressie: Zecc Architecten)